

Результати дослідження шкільної тривожності у підлітків за методикою Б. Філіпса

Чинники тривожності / Рівні тривожності	Кількість та процентне співвідношення обстежуваних					
	нормальний		підвищений		високий	
Рівень тривоги	56	93%	4	7%	-	-
Загальна тривожність в школі	38	65%	17	27%	5	8%
Переживання соціального стресу	30	50%	27	45%	3	5%
Фрустрація потреби у досягненні успіху	34	57%	23	38%	3	5%
Страх самовираження	36	60%	22	37%	2	3%
Страх ситуації перевірки знань	31	51%	17	27%	12	20%
Страх невідповідності очікуванням оточуючих	38	65%	12	20%	10	15%
Низька фізіологічна опірність стресу	28	46%	23	38%	9	16%
Проблеми і страхи у стосунках з учителями	42	70%	15	25%	3	5%

Окрім того, у процесі індивідуальної бесіди з підлітками нами з'ясовано основні причини виникнення шкільної тривожності з погляду учнів. Більшість дітей назвали такі причини:

- нерозуміння вчителем їхнього емоційного стану;
- необ'єктивне оцінювання знань;
- ігнорування їхніх думок у вирішенні проблеми;
- публічна образа на їхню адресу на уроках;
- підозра у поганих вчинках і нешляхетних намірах;
- погрози з небажаними для учня наслідками;
- фізичний вплив.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження можна запропонувати такі способи подолання шкільної тривожності у підліткової віці:

- підвищення самооцінки дитини;
- навчання дитини способам зняття м'язової та емоційної напруги;
- формування навичок емоційної саморегуляції;
- включення дитини в роботу тренінгової групи з подолання шкільної тривожності;
- робота з батьками тривожних дітей.

Отже, якщо вчасно виявити учнів з високим рівнем шкільної тривожності, допомогти їм подолати своє хвилювання, тривогу, страх, можна не тільки вберегти їх від тимчасових навчальних труднощів, пов'язаних із перехідним, кризовим періодом, але й запобігти формуванню тривожності як стійкої риси особистості, зберегти психічне здоров'я дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вереніч Н. Особливості тривожності сучасних підлітків / Н. Вереніч // Психолог. – 2004. – № 23-24. – С. 41-43.
2. Карнаух І. Способи зниження тривожності у подростоків із дитячих домов / І. Карнаух // Соціальна педагогіка. – 2004. – № 3. – С. 88-90.
3. Кисловська В.Р. Школьники в среде сверстников и взрослых / В.Р. Кисловская. – Алма-Ата: [Мектеп], 1975. – 126 с.
4. Левитов Н.Д. Психическое состояние беспокойства, тревоги / Н.Д. Левитов // Вопросы психологии. – 1969. – № 1. – С. 131-138.
5. Микляева А.В., Румянцева П.В. Шкільна тривожність: діагностика, корекція, розвиток / А.В. Микляева, П.В. Румянцева. – СПб.: Речь, 2006. – 256 с.
6. Прихожан А.М. Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика / А.М. Прихожан. – М.: НПО «МОДЭК», 2000. – 304 с.

Мельник А.

Науковий керівник – доц. Чорна І.М.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОЇ ОПІКИ

Актуальність дослідження. На даний час проблема виховання і захисту підростаючого покоління ніколи не втратить своєї актуальності, адже діти – гарант самозбереження, здоров'я і розвитку нації. Вкладаючи ресурси в дитинство, держава зміцнює майбутні продуктивні сили, забезпечує стабільність добробуту, готує активних громадян, здатних перебрати до своїх рук управління державними і суспільними справами, впевнено йти вперед

курсом розвитку, орієнтуючись на високі виважені рішення, сприймати духовні пріоритети. Для забезпечення цих функцій необхідно, щоб кожна дитина у цьому суспільстві мала свою сім'ю, адже сім'я є тою мікро державою де закладаються усі основи її майбутнього розвитку і процвітання.

Розвиток дитини залежить великою мірою від батьків, їхнього виховання, цілеспрямованого навчання моральним та естетичним якостям. Все це дає дитині впевненість, розуміння свого «я», бачення світу таким яким він є, а не ілюзорним чи вимисленим. Тому присутність батьків є важливою для виховання дітей, в якому важливу роль відіграють обоє з батьків.

На сьогоднішній день усе більше дітей потерпають від розлуки з батьками. Відсутність одного з батьків сприяє нерідко неповному розвитку дитини, є чинником, який негативно впливає на формування моральних та психологічних якостей дитини, така дитина відчуває себе неповноцінною, намагається привернути до себе увагу, прагне тепла і захисту.

Дослідженням даної проблеми займалися такі дослідники, як: Добрович А., Ясицькая О. (у своїй праці «Милые бранятся»), Чуйко Л.В. (у книзі «Брак и развод»), Шелест В.В. (у праці «Чому так?»), Ейдимелер У.Г. («Психология и психотерапия семьи») [1].

Мета дослідження. Вплив відсутності батьківської опіки на психічний розвиток дитини.

Завдання.

1. Провести теоретичний аналіз наукової літератури по проблемі дослідження.
2. Дослідити феномен батьківської опіки та його вплив на психіку дитини.
3. Дослідити вплив на психіку дитини феномену заробітчанства батьків.
4. Розробити методичні рекомендації для роботи з дітьми, які позбавленні батьківської опіки.

Об'єкт дослідження є: дитина молодшого шкільного віку, що з тих чи інших причин позбавлена батьківського піклування.

Предметом дослідження є: особливості впливу відсутності батьківської опіки на психічний розвиток дитини.

Сім'я – це «соціальний інститут, тобто стійка форма взаємовідносин між людьми, у межах якої здійснюється основна частина повсякденного життя людей: сексуальні стосунки, дітонородження й первинна соціалізація дітей, значна частина побутового догляду, освітнього й медичного обслуговування, особливо у ставленні до дітей та осіб похилого віку» [2].

Дана проблема є дуже серйозною і актуальною у наш час. Статистика свідчить, що кожна друга дитина в Україні проживає в сім'ї де хтось із батьків, або двоє є відсутні [1].

Причиною цього явища різні:

- низький рівень соціально-педагогічної культури. Все більше молодих людей вступають в шлюб необдуманно, у надто молодому віці будучи неготовими до цього психологічно, морально, матеріально.
- матеріальне. Низький економічний розвиток країни не дозволяє молодим матерям залишатись з дитиною той період часу, який необхідно.
- соціальні проблеми. Найбільшою проблемою стало заробітчанство. Сьогодні на території України росте генерація дітей, вихованих, по суті, без батька.

Відсутність материнського чи батьківського виховання дуже згубно впливає на природній розвиток дитини, особливо тоді, коли теоретично вони є, а от насправді - немає. Дитина не отримує повноцінного виховання від бабусь чи дідусів та інших родичів, адже замінити батьків не в змозі ніхто, і їм завжди бракуватиме батьківського тепла.

Діти, які проживають без батьків, часто закидають навчання, попадають в антисоціальне середовище намагаються знайти інше тепло і радість яку не отримали від мами з татом. Такі діти починають виокремлюватись в певну гілку соціуму, ще в їхньому середовищі спостерігається тотальний непослух – «Ти що мені – мама, щоб вказувати?!».

Науковці розкривали проблему відсутності батьків для психічного розвитку молодшого школяра з різних сторін, і завжди приходили до одного висновку- для нормального психічного розвитку дитини молодшого шкільного віку потрібна присутність обох батьків, тобто наявність повноцінної сім'ї.

Під час виконання даної роботи нами застосовувались такі методи дослідження: аналіз, синтез, узагальнення, спостереження, бесіда, анкетування, проективна методика «Малюнок сім'ї».

- спостереження за дітьми, батьки яких не проживають з ними;
- бесіда, індивідуальна бесіда з дитиною дозволяє виявити певні нюанси її життя, що дають змогу точніше діагностувати дану проблему, а отже і правильно визначити напрями роботи з такою дитиною;
- анкетування, правильне формулювання запитань, чітка їхня постановка дозволяє якісно провести цей метод діагностичної роботи, і дає змогу скласти чітку картину статистичних даних;
- проективні методики, саме вони є найбільш інформативними для даного вікового періоду.

Дослідження дало змогу встановити, який вплив мають заробітки на розвиток дитини, на її природній та емоційний стан. Результати показують, що більшість дітей (15 чол.) не хочуть, щоб їхні батьки виїжджали за кордон, але є і такі, що вже звикли жити без батька і матері і хочуть, щоб ті знову їхали заробляти гроші (6 чол.). Одна дівчинка дала таку відповідь: «Нехай залишаються там. Не люблю, коли мною командують». Ще троє дітей дало відповідь «Не знаю», тобто вони не впевнені в тому, чи вони хочуть щоб їхні батьки знову їхали за кордон. На запитання «Як ви переживали розлуку з батьками?» 2 дітей відповіло, що вони вже звикли бути без присутності батьків, і це також діти, що навчаються в третьому класі, що підтверджує попередньо сказане. Одна дівчинка написала: «Не пам'ятаю, як виглядає мама». Обоє батьків дівчинки за кордоном (тато 3 років, мама 5), тому й не дивно, що дитина дала саме таку відповідь. Дівчинці 9 років, усі найважливіші періоди свого життя вона була без матері. Судячи з цього важко сказати, чи можна буде відновити емоційний контакт між ними, коли мама і батько нарешті повернуться. Важко також сказати, яким буде подальше життя дитини, адже вона фактично є соціальною

сиротою, і хоч батьки час від часу дзвонять, спілкуються з нею, та цього замало для відновлення нормальних стосунків між ними. Психологи зазначають, що такі діти не можуть налагодити нормальні стосунки із своїми батьками на протязі усього життя. Це стається по тій причині, що материнська і батьківська опіка найбільше потрібна у дитячому віці, згодом дитина адаптується до самотності, стає самостійною і батьки відходять на задній план. Відновити ті стосунки, які були у дитинстві є практично неможливо.

Методичні рекомендації для роботи з дітьми які позбавленні батьківської опіки. У різні вікові періоди види психологічної допомоги повинні бути різними. Дослідження показують, що найважче розлуку з батьками переносять діти дошкільного віку і молодшого шкільного віку, саме тут є дуже важливим, щоб батьки були поруч, адже у цьому віці відбувається становлення несвідомого почуття «базової довіри» до зовнішнього світу, почуття автономії, ініціативи; головну роль у цьому відіграють батьки [4].

Саме у цьому віці найбільшу роль відіграє безпосередньо-емоційне спілкування дитини з дорослим як головний чинник у розвитку в дитинстві.

Це було доведено при проведенні різного роду досліджень, і зокрема малюнкової методики «Дім-дерево-людина», про яку зазначалося у попередньому розділі. Дана методика показала, як змінюється стан дитини молодшого шкільного віку коли її батьки відсутні, не перебувають поруч, за тих чи інших обставин, тобто коли діти залишаються без батьківської опіки. Методика показала, що у 9 із 10 дітей, що виховуються без батька чи матері, або без обох, немає ідентифікації з дорослим, вони мають великі проблеми із спілкуванням, у них проявляється егоїзм, важко піддаються вихованню, не підтримують дружніх стосунків із ровесниками, вони дуже замкнуті у собі, у таких дітей присутнє відчуття того що їх покинули. Є випадок коли бабуся чи дідусь пояснюють внуку, що мама поїхала, щоб купити тобі велосипед, нав'язуючи таким чином те, що матеріальні речі є важливіші за мамину ласку.

Робота практичного психолога з такими дітьми повинна включати: [3] - попередження виникнення шкідливих навичок (вживання алкоголю, наркотиків, тютюну). Ця категорія дітей найбільш схильна до будь яких проявів девіантної поведінки, саме таким способом вони намагаються заповнити порожнечу, яка утворилась у їхній душі;

□ надання консультативної допомоги, включаючи спільну роботу психолога та Соціального педагога, а також інших спеціалістів, які мають найменше відношення до даної проблеми;

□ проведення бесід, тренінгів та інших видів групової роботи. Це допоможе таким дітям згуртуватись, усвідомити те, що вони не одні з подібною проблемою, дасть змогу спокійніше ставитись до своєї ситуації;

□ допомога людям, що доглядають за дитиною. Тут мається на увазі найближчі родичі (бабуся і дідусь), сусіди, класний керівник. Цим людям потрібно пояснити психічні особливості такої дитини, її вразливість, тривожність, навчити правильно поводитись з ними, щоб ще більше не травмувати їхню психіку.

Психологічна допомога повинна включати в себе такі елементи:

- робота з сім'єю;
- робота з класним керівником;
- робота із самою дитиною.

Практичний психолог повинен провести наступну роботу:

- просвітництво і консультування родичів, як правильно вони повинні поводитись з такою дитиною;
- організація ігрових груп і групових занять, створення спеціальних груп для таких дітей, щоб вони почували себе так, як інші діти.

□ надання консультативної допомоги людям, які займаються вихованням таких дітей[5].

Діти, що виростають без батька чи матері є дуже замкнутими у собі, що проявляється у відстороненні від товариства інших людей в наслідок ослаблення емоційного зв'язку з ними. Ознаками замкнутості є:

- уникання товариства інших людей;
- сором'язливість;
- емоційна холодність;
- переважання пригніченого настрою;
- незадоволений вигляд.

У вихованні замкнутої дитини особливий акцент слід робити на її позитивних якостях, зміцнюючи віру дитини у свої сили і бажання відкритися іншим. Наголошення на чеснотах дитини заохочує оточення до її позитивного сприйняття. У спілкуванні із замкнутою дитиною потрібно проявляти терпіння, не тиснути на неї. Таку дитину слід спеціально навчати прийомів налагодження контакту й комунікативних умінь.

Постійне цькування з боку однолітків та дорослих роблять дитину невпевненою в собі. Вона боїться що не будь сказати чи зробити, боїться насмішок оточуючих. Така дитина постійно переживає свою неспроможність досягнути життєвої мети, впоратися з певними завданнями внаслідок неадекватно заниженої самооцінки.

Для подолання невпевненості вихователі та родичі повинні намагатися виховати впевненість у дитині, приділяючи більше уваги діям та вчинкам малюка. Виховання впевненості у собі полягає у розвитку в дитини адекватних її можливостям домагань і самооцінок. Викликати в дитини почуття симпатії до самої себе, гордості і самоповаги на основі точного знання своїх переваг і вад. Виховувати сміливість ризикувати, бути самою собою без побоювання впасти, бажання прагнути успіху та самоствердження в усіх своїх починаннях.

Для подолання усіх цих наслідків бездоглядності потрібно використовувати різні види психологічної допомоги, як групової так і індивідуальної. Хороші результати дають застосування таких видів психотерапії, як казкотерапія, ігрова терапія, танцювальна терапія, пластична терапія, та інші. Важливе значення має поєднання усіх цих видів психотерапії.

Висновки

Протягом молодшого шкільного віку в більшості дітей розвивається почуття власного достоїнства і самоповаги, за умови, що «їхні батьки або однолітки відносяться до них доброзичливо. Часто буває так, що дитина не виражає себе успішно у певному виді діяльності, наприклад у навчанні, однак може виявити себе в іншій області — у мистецтві, музиці, спорті. Це також сприяє підвищенню його самоповаги.

Одним з найбільш важливих умов розвитку самоповаги є сімейні відносини, але родина за останні 20 років перетерпіла істотні зміни. В даний час багато дітей виховуються в родині, де в результаті розлучення або відсутності батька главою родини є мати. Матері в таких родині часто відчувають стрес, неможливість дати сповна дитині уваги тому, що їм приходится постійно піклуватися про те, як нагодувати, одягти дітей і дати їм дах над головою. Часто їм просто не вистачає сил на те, щоб пограти з дітьми, розділити з ними їхні дитячі прикраси і радості або проконтролювати їхнє навчання. Однак незважаючи на всі тяготи і турботи, що додають чимало зморшок на обличчя матері в одинаків, багато хто з них досягають успіху в житті і здатні забезпечити існування дітей.

Діти, подібно дорослим, часто можуть цілком успішно справлятися з одним джерелом стресу, але не в силах протистояти великій кількості напастей. Як з'ясувалося, різні фактори допомагають дітям боротися з численними стресами. До таких факторів відносяться знання того, на що можна розраховувати, розуміння і підтримка з боку родини, володіння оптимістичним характером. На жаль, у житті багатьох дітей ці фактори відсутні, і такі діти можуть стати жертвами стресів.

Вплив на дитину має і тимчасова відсутність батьків, якщо батьків немає поруч навіть нетривалий час, то це також дуже згубно впливає на дитину, і відновити нормальні стосунки між ними в майбутньому буває дуже важко, інколи неможливо. Саме тому заробітчання є тим фактором, який згубно впливає на подальше життя дитини, в тому числі і на її перебування в соціумі і взаємостосунки з іншими людьми. Це велика соціальна проблема, яка потребує негайного вирішення, різних дій не тільки з боку практичного психолога, але й держави, саме спільні дії усіх служб і структур зможуть вирішити цю проблему і зупинити виникнення нових наслідків, що веде за собою епідемія під назвою «заробітки».

Для покращення ситуації, яка склалася в Україні, маєтсья на увазі проблема виїзду молодих людей, які покидають свої сім'ї, закордон, повинна діяти соціальна програма допомоги і підтримки дітям, батьки яких перебувають за кордоном. В деяких регіонах були створені консультаційні центри та громадські організації, які займалися цією проблемою, але за браком фінансування вони перестали функціонувати. В Тернополі була створена така організація під назвою «Поділись теплом», яка мала на меті об'єднати таких дітей, надати їм необхідну допомогу, дати їм можливість поспілкуватися, зрозуміти всю складність ситуації в якій вони перебувають. Члени організації надавали консультативну допомогу дітям заробітчаним, ліквідували наслідки цієї проблеми. Але на жаль, за браком коштів, організація припинила своє існування і діти знову залишилися осторонь нікому не потрібно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альошина Ю.С. Социально- психологические исследования: проблемы и перспективы / Ю.С.Альошина//МГУ,1986. – №4. – с.67
2. Варга А. Я. Системная семейная психотерапия/А.Я.Варга// Спб., 2001. Витек К. Проблемы супружеского благополучия. – М., 1988.-с.58
3. Петровский А.В.Возрастная и педагогическая психология / Под ред. А.В. Петровского. – М., 1979. –Гл. IV. –с.35
4. Коспока Г.С.Вікова психологія / За ред. Г.С. Коспока. – К., 1986.-с.36-38
5. Головаха Е. И. Психологам человеческого взаимопонимания/ Е.И. Головаха Н. В. Панин – К., 1989. – с.42-50
6. Глозман Ж.М. Общение й здоровье личности./Ж.М.Глозман – М.,2002. – с.29
7. Голод С. И. «Стабильность семьи: социологический и демографический аспекты» /С.И.Голод ЛІ. Наука 1990. – с.53.

Куліш О.

Науковий керівник – Адамська З.М.

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Молодий шкільний вік визначається як вік інтенсивного формування навчальної діяльності, спілкування та співпраці з оточуючими. В останні роки науковці все частіше стали звертатися до проблеми розвитку культури спілкування молодших школярів. Існують цілком об'єктивні пояснення цьому факту. У першу чергу це пов'язано з конкретними вимогами до сучасної людини мінливого суспільства. У нових умовах з'явилися реальні можливості, а головне, потреби у формуванні людей нового типу – вільних, думаючих, підприємливих. Крім того, культура спілкування, виступаючи складовою частиною загальної культури людини, в усі часи високо цінувалася в суспільстві і вважалася показником інтелігентності і освіченості. Тому розвиток комунікативних здібностей необхідно розглядати як невід'ємну частину загальнокультурного, особистісного розвитку молодшого школяра [10].

Від народження дитина слухає і прислухається, з часом наслідує манери спілкування від дорослих, а зі вступом в школу починає формувати власне бачення та розуміння сенсу спілкування. Проблема спілкування і характер взаємостосунків дітей віком 6-10 років цікавила багатьох науковців (Б.Г. Ананьєв, Л.С. Виготський, Д.Б. Ельконін, Н.В. Кузьміна, В.С. Мухіна, Р.С. Немов, В.М. М'ясищев та ін.), проте недостатньо уваги зверталось на основну причину, через яку важливо не пропустити саме сенситивний період розвитку комунікативної сфери дитини. Тому, **метою** нашої статті став теоретичний аналіз здобутків вітчизняних та зарубіжних науковців щодо питання комунікативної компетентності молодшого школяра, її структури та факторів розвитку.

У психології вивчення такої важливої наукової категорії, як «комунікативна компетентність» розпочалося в 60–70-х рр. ХХ сторіччя. Слід зазначити, що у більшості випадків психологи, як вітчизняні, так і зарубіжні, дотримуються неоднозначних підходів до розуміння і вирішення цієї проблеми. Назвемо основні з цих них: